

CATALOGUL SISTEMATIC AL MONEDELOR DIN COLECȚIA MUZEULUI BISERICA ALBĂ¹

Partea I

LJILJANA BAKIĆ, DUBRAVKA UJES

Colecția actuală a Muzeului din Biserica Albă este succesorul Muzeului Orășenesc din Biserica Albă (Stadtmuseum), a cărui întemeiere este legată de anul 1877 și de activitatea cunoscutului istoric, cercetător și erudit Felix Milleker.² De la întemeierea sa Muzeul din Biserica Albă a avut și colecția de numismatică, în care, după mențiunea lui F. Milleker, la finele anului 1881, s-au găsit 765 exemplare diferite monede de metal și 47 bancnote, în timp ce deja conform următorului raport prezentat în 1883 de către Leonhard Böhm colecția dispune de 1912 bucăți de monede de metal laolaltă cu medalioanele și 92 bancnote de hârtie.³

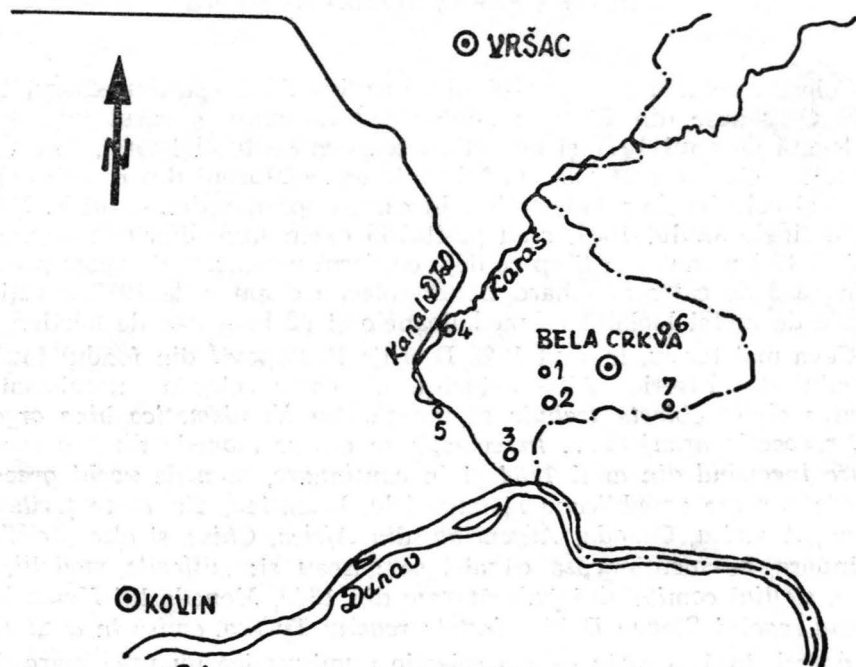
Ceva mai târziu, la anul 1928 Djordje P. Popović din fondul total al Muzeului din Biserica Albă evidențiază chiar colecția numismatică: *„Printre altele obiecte trebuie să menționăm Numismatica bine organizată, respectiv aranjată... În colecție se găsesc monede diverse austro-ungare începând din anul 1784 și în continuare, monede vechi grecești, monede romane republicane și imperiale, bizantine, din toate țările europene, America, Canada, Argentina, din Africa, China și alte țări“*.⁴ În continuare, se menționează că aici se găseau și: *„diferite medalii, diplome, sigiliul comitetului judecătoresc din 1849, Moneda lui Kossuth“* și *„charta regelui Stevan Dobiša fratele regelui Turtko, emisă în anul 1395*.

Astăzi, însă, aceasta este o colecție numismatică nu prea mare, fără date despre locul descoperirii și evident, risipită. Judecând după indicațiile din literatura mai veche și din documentația Muzeului Popular din Vârșeț, partea mare a acestei colecții a ajuns în mâinile colecționarilor, în primul rând a lui L. Böhm, de altfel primarul orașului Biserica Albă și a fiului său, menționându-se că prin intermediul lui Sigmund Ormos, jupan al Timișorii, o cantitate mai mare de monede au ajuns la Muzeul din Timișoara, iar prin intermediul lui F. Milleker și în Muzeul din Vârșeț.⁵ Lipsuri ulterioare din conținutul colecției, având în vedere condițiile istorice în ansamblu de pe acest spațiu, de asemenea se pot numai presupune.

În colecția Muzeului din Biserica Albă astăzi se găsesc 598 exemplare de monede metal (printre care 420 romane, 4 bizantine și 174 exemplare din evul mediu — turcești și monede din țările europene), 19 bancnote și două bucăți bijuterii în care este încadrată monedă (o „decorație“ și o brățară cu șapte monede turcești și 8 austro-ungare.)

Colecția aceasta, cu toate că astăzi din punct de vedere numeric mică, reprezintă oarecum reflectarea unei pătrunderi și circulații mult mai inense de monede pe teritoriul Bisericii Albe și a împrejurimii acestui oraș, respectiv pe partea microregiunii Banatului de sud-est, care de altfel este bogată cu tezaure monetare.

Din Biserica Albă și împrejurimi provin mai multe descoperiri monetare care se menționează în literatura mai veche (harta). Din Biserica Albă și din cele mai apropiate împrejurimi se amintesc următoarele tezaure monetare:⁶

Nałazi novca iz Bele Crkve i okoline:
 1. Crvena Crkva, 2. Uračev Gaj, 3. Ban. Polanka, 4. Dupljaja, 5. Kajtasovo
 6. Krušica, 7. Kusic

Fig. 1. Descoperiri de pe raza orașului Bela Crkva (Biserica Albă) și împrejurimi.

Încă în anul 1882 Milleker pomeneste de moneda maghiară a lui Robert Carol din Biserica Albă.⁷

— după L. Böhm, din acelaș loc provine și moneda lui Vitellius, Traian, Marcus Aurelius, Septimius Severus, Iulia Dommna și Galenius.⁸

— S. Ormós a procurat de la L. Böhm în anii șaptezeci și optzeci a secolului trecut doi denari republicani, moneda lui Vitellius și Hadrian, monedă de bronz din secolul al IV-lea și câte un Aurelius a lui Constantin cel Mare și a lui Senon.⁹ Aceste descoperiri monetare au ajuns în Muzeul din Timișoara.

Din împrejurimile mai îndepărtate ale Bisericii Albe se amintesc:

1. *Crvena Crkva* (Biserica Roșie): o monedă de bronz a lui Galienus găsită în mormânt sarmat,¹⁰ în timp ce S. Ormos a procurat un denar a lui Traian pentru Muzeul din Timișoara.¹¹

2. *Vračev Gaj*: în hotarul Djavoli most (Podul Dracului) provine un starter al lui Alexandru cel Mare; în anul 1899. În acest sat s-a găsit un tezaur cu circa 400 exemplare de monede de argint (circa 300 Apollonia și Dyrhachium și circa 100 denari republicani) care a ajuns în Muzeul din Timișoara.¹²

3. *Banatska Palanka* și împrejurimi: L. Böhm pentru colecția sa a procurat de aici șapte exemplare monede romane, trei monede de aur (Tiberius, Iulianus și Honorius) și patru monede de argint (August, Domițian, Antonius Pius și Traian) și monedă de argint din secolul al XVII-lea¹³. Pe țărmul Dunării, la clădirea punctului de control financiar, s-a găsit în 1896 un depozit de 57 exemplare de monede de argint și aur (de la Tiberius până la Traian); depozitul s-a pierdut. Din Banatska Palanka și împrejurimi se amintesc și descoperiri împrăștiate de monede grecești, barbare, romane, maghiare și sârbești, iar L. Böhm a procurat de aici pentru colecția sa cinci aureus și 30 exemplare de monede de argint romane.¹⁴ Cu colecția lui Ormos în Muzeul din Timișoara au ajuns o monedă barbară, un aureus a lui Titus, circa 50 exemplare de monede romane de argint și de aramă din secolul I până-n secolul al IV-lea, patru exemplare de monede a lui Constantin cel Mare și mai multe bucăți de monede maghiare medievale.¹⁵

4. *Dupljaja*: în hotarul Stari grad au fost găsite două bronzuri, care au ajuns în Muzeul din Timișoara.¹⁶

5. *Kajtasovo*: În a. 1900 F. Milleker a procurat pentru Muzeul din Vârșeț șapte exemplare de monede de argint din veacul al XVI-lea din tezaurul care a fost descoperit în această localitate.¹⁷

6. *Kruščica*: În anul 1845 a fost găsit un aureus a lui Vitellius.¹⁸

7. *Kusić*: o monedă romană republicană găsită în acest sat a ajuns la S. Ormos.¹⁹ În așezarea Ševac (Sevaț) în a. 1881 a fost descoperit un tezaur de monede maghiare medievale pe care Milleker îl atribuie lui Sigismund.²⁰

În Muzeul Popular din Vârșeț se găsesc următoarele descoperiri monetare care au proveniență de pe teritoriul Bisericii Albe și a împrejurimii acestui oraș:

— prin cumpărarea colecției lui Carol Böhm Muzeul din Vârșeț a procurat 19 exemplare de monede de argint;²¹

— depozit de monede romane de bronz din secolul al IV-lea din Vračev Gaj;

— trei tezaure de monede romane din secolul al IV-lea²² și descoperiri efectuate indiseplat din secolul al II-lea până-n sec. IV din Banatska Palanka;

— descoperiri monetare de la săpăturile efectuate pe insula Sapaja din 1967, până-n 1970;²³

— tezaur de monede maghiare medievale: două din Biserica Albă, una din Kusić — Ševac (Sevaț); una din Vračev Gaj; două din Banatska Palanka.

Descoperirile menționate nu au fost până în prezent publicate cu excepția unui tezaur monetar din Banatska Palanka (Vezi nota 18).

La locul acesta prezentăm încă o dată legată de Biserica Albă care, în realitate, prezintă o curiozitate numismatică. Anume, este notat că în toamna lui 1848, din cauza lipsei de bani în circulație, orașul Biserica Albă a emis bancnotele sale locale.²⁴

Prima parte a Catalogului cuprinde monedele din perioada de la Republica Romană până la imperatorul Carinus.²⁵ Pentru toate exemplarele, care sunt vizibile, referința este menționată conform Catalogului relevant. Unele exemplare nu au putut fi cu precizie descifrate din cauza uzării, fapt care, împreună cu alte observații esențiale, au fost indicate cu note speciale.

Datele despre fiecare exemplar sunt astfel menționate:

- numărul curent, metal, axă, greutate
- nominal, atelier, emisunea
- cf. catalog de referință
- * observații și imagini

CATALOG

REPUBLICA ROMANA

1. AR, 9, 3, 46 g.
denarul anonim, Roma, 115—114 î.e.n.
cf. RRC 287/1; S 530.
— pe aversul, pe lângă bărbia feței contramarcă în forma de litera C

IMPERIUL ROMAN

AUGUSTUS (27 î.e.n.—14 e.n.)

2. AE, 9, 9, 02 g.
as, Roma, (Cn. Calpurnius Pison), 23 î.e.n.
cf. RIC I, Augustus, 72.

TIBERIUS (14—37)

3. AE, 6, 9,08 g.
as, Roma, anul 22.
cf. RIC I, Tiberius, 18.

LIVIA

4. AE, / ., 10,03 g.
dupondius, Roma, anul 22. (sub Tiberius)
cf. RIC I, Tiberius, 22.

CLAUDIUS (41—54)

5. AE, 6, 8, 62 g.
as, Roma, anii 41—44., ori mai târziu
cf. RIC I, Claudius, 69.

6. AE, / ., 7,85 g.

as, Roma, nedeterminat.

* deși acest exemplar este foarte uzat, după poziția și caracteristicile părții lizibile din legendă și în raport cu stilul portretului, se poate concluce că e vorba de moneda lui Claudius, deși tipul nu poate fi precizat.

NERO (54—68) sau DOMITIANUS (81—96)

7. AE, 6, 10, 56 g.

as, Roma, nedeterminat.

* din cauza uzării nu e posibil să se precizeze datarea piesei iar stilul și tipul reversului indică pe Nero ori Domitianus.

DOMITIANUS (81—96)

8. AE, 6, 15,71 g.

as, Roma, anul 85.

cf. RIC II, Domitianus, 272.

9. AE, / ., 6,53 g.

AE, 24, Macedonia, fără dată.

cf. SNG. Cop. (Macedonia) 1337; (BMC nu este)

* Exemplarul este excentric bătut.

NERVA (96—98)

10. AE, 6, 23,08 g.

sestert, Roma, anul 97.

cf. RIC II, Nerva, 100.

TRAIANUS (98—117)

11. AE, 6, 7,25 g.

sestert, Roma, anii 98—99.

cf. RIC II, Traianus, 399 (Concordia) ori 401 (Pax).

* imaginea de pe revers este ștearsă și amănuntele nu se văd așa că exista două posibilități pentru a stabili tipul.

12. AE, 6, 6,65 g.

as, Roma, anii 98—99., ori 99—100.

cf. RIC II, Traianus, 395 (COS II) ori 417 (COS III).

* nu e cu totul clar dacă este conzul a II-a ori a III-a oară, așa ca nici tipul nici emisiunea nu pot fi precis stabilite.

13. AE, 6, 11,85 g.

sestert, Roma, anii 103—111.

cf. RIC II, Traianus, 489.

14. AE, 6, 11,19 g.

dupondius, Roma, anii 103—111.

cf. RIC II, Traianus, 563.

HADRIANUS (117—138)

15. AE, 6, 10,91 g.

as, Roma, anii 125—128.

cf. RIC II, Hadrianus, 668.

ANTONINUS PIUS (138—161)

16. AE, 6, 22,15 g.
sestert, Roma, anii 140—144.
cf. RIC III, Antoninus Pius, 626.

17. AE, 6, 11,34 g.
dupondius, Roma, anii 152—153.
cf. RIC III, Antoninus Pius, 908.

MARCUS AURELIUS (161—180)

18. AR, 6, 2,71 g.
denar, Roma, decembrie 169—170.
cf. RIC III, Marcus Aurelius, 214.
* după ordinea de litere în legendă numărul în urma de TR. P. este XXIII, dar deoarece se citește cu greu mai lăsam rezervă în ceea ce privește stabilirea tipului.

FAUSTINA II

19. AE 22, Pautalia (Tracia), fără dată.
cf. Ruzicka, 138—155 (Faustina II, cu imaginea Tihe); SNG Cop. (Thrace) și BMC (Tauric Chersonese, Sarmatia, Dacia, Moesia, Thrace, etc.) nu există acest tip.
* fiindcă imaginea aversului este ștearsă și inscripția lizibilă, tipul nu poate fi stabilit cu precizie.

LUCIUS VERUS (161—169)

20. AE, 12, 10,33 g.
dupondius, Roma, martie—decembrie 161.
cf. RIC III, Marcus Aurelius, 1292.

LUCILLA

21. AE, 6, 11,86 g.
sestert, Roma, anii 164—169.
cf. RIC III, Marcus Aurelius, 1751.

ELAGABAL (218—222)

22. AR, 6, 2,08 g.
denar, Roma, fără dată.
cf. RIC IV — 2, Elagabal, 188.

IULIA DOMNA

23. AE, 12, 6,08 g.
AE 23, Stobi (Macedonia), fără dată.
cf. BMC G (Macedonia), Stobi 8.
cf. Cohen IV, 266—267 (p. 128)
SNG Cop. nu este asemănător cu numărul 332 și 333 doar deosebiri în inscripția aversului și aversului.

ALEXANDER SEVERUS (222—235)

24. AE, 1, 3,80 g.
AE 20, Nicaea (Bithynia), fără dată.
cf. SNG Cop. (Bosporus—Bithynia) 519.

25. AE, 12, 3,40 g.
AE 20, Nicaea (Bithynia), fără dată.
cf. SNG Cop. (Bosporus—Bithynia) 519.
26. AE, 1, 2,97 g.
AE 20, Nicaea (Bithynia) fără dată.
cf. SNG Cop. (Bosporus—Bithynia) 519.
27. AE, 1, 3,68 g.
AE 20, Nicaea (Bithynia), fără dată.
cf. SNG Cop. (Bosporus—Bithynia) nu este tipul *cu draperie* deși legenda este la fel cu numărul 520; diferența este în detalii imaginii reversului, care se aseamăna cu numărul 520.
28. AE, 12, 4,33 g.
AE 20, Nicaea (Bithynia), fără dată.
cf. SNG Cop. (Bosporus—Bithynia) 519.
29. AE, 7, 4,56 g.
AE 20, Nicaea (Bithynia), fără dată.
cf. SNG Cop. (Bosporus—Bithynia) 520, cu diferența în detalii imaginii reversului.
30. AE, 7, 3,79 g.
AE 20, Nicaea (Bithynia), fără dată.
cf. SNG Cop. (Bosporus—Bithynia) legenda reversului nu are variantă aceasta dar și anumite detalii ale imaginii sunt diferite, deși tipul se aseamănă cu numărul 520.
31. AE, 1, 4,87 g.
AE 20, Nicaea (Bithynia), fără dată.
cf. SNG Cop. (Bosporus—Bithynia) aversul ca și numărul 519; reversul ca și 520 cu diferență în detalii.
32. AE, 1, 4,46 g.
AE 20, Nicaea (Bithynia) fără dată.
cf. SNG Cop. (Bosporus—Bithynia) 520 cu diferență în anumite detalii ale imaginii reversului.
33. AE, 6, 4,22 g.
AE 20, Nicaea (Bithynia), fără dată.
cf. SNG Cop. (Bosporus—Bithynia) aversul la fel cu 519, revers la fel cu 520 cu diferență în detalii.
34. AE, 12, 3,67 g.
AE 20, Nicaea (Bithynia), fără dată.
cf. SNG Cop. (Bosporus—Bithynia) — din cauza că este șters tipul aversului nu se poate stabili; reversul asemenea cu 520.
35. AE, 1, 4,76 g.
AE 20, Nicaea (Bithynia) fără dată.
cf. SNG Cop. (Bosporus—Bithynia) — idem cu 34.
IULIA MAMAEA
36. AR, 12, 1,66 g.
denar, Roma, fără dată.
cf. RIC IV — 2, Alexander Severus, 335.

GORDIANUS III (238—244)

37. AR, 11, 2,09 g.
denar, Roma, anii 241—243.
cf. RIC IV — 3, Gordian III, 113.
38. AE, 1, 9,25 g.
AE 25* Macrianopolis (Moesia Inferior), fără dată.*
cf. Pick, 1152.

* exemplarul aparține nominalilor mari de bronz tipice pentru Mar-
cianopolis care se marchează obișnuit ca cinci asaria (greutate 11—
14 g; pe revers) au semn de valoare E=cinci asaria). Fiindcă pe
aversul este imaginea lui Serapis și nu Tranquillina, se presupune că
e o monedă emisă pe vremea lui Gordian III, când încă nu a fost că-
sătorit (Pick, 77). Piesa este perforată (amuletă?).

FILIP II (244—249)

39. AE, 6, 14,14 g.
BRONZ MARE,
AE 28, Viminacium, 247/248.
cf. Pick, 118.

VALERIAN (253—260)

40. AR, 7, 3,33 g.
antoninian, Roma, anii 255—256.
cf. RIC V, Valerian, 87.
41. AR, 7, 2,59 g.
antoninian, Roma, anii 256—257.
cf. RIC V, Valerian, 128.
42. AR, 12, 4,03 g.
antoninian, Roma, anul 254.
cf. RIC V, Valerian, 140.
43. AR, 7, 3,49 g.
antoninian, Mediolanum (Italia), anul 257.
cf. RIC V, Valerian, 253.

GALLIENUS (253—268)

44. AR, 12, 2,93 g.
antoninian, Roma, anii 257—258.
cf. RIC V, Gallienus, perioada de conducere comună cu Valerian,
175.
45. AE, 6, 2,40 g.
antoninian, Roma, fără dată.
cf. RIC V, Gallienus, stăpânire individuală, 160.
46. AR, 12, 2,21 g.
antoninian, Roma, fără dată.
cf. Ric V, Gallienus, stăpânire individuală, 177.
47. AE, 12, 2,07 g.
ant. Roma, fără dată.
cf. RIC V, Gallienus, stăpânire individuală, 207.

48. AE, 6, 2,19 g.
ant. Mediolanum, fără dată.
cf. RIC V, Gallienus, stăpânire individuală, 508 a.
49. AE, 6, 1,33 g.
ant. Siscia, fără dată.
cf. RIC V, Gallienus, stăpânire individuală, 572.
50. AE, 6, 2,35 g.
ant., Siscia, fără dată.
cf. RIC V, Gallienus, stăpânire individuală, 562.
51. AE, 12, 2,33 g.
ant., Siscia, fără dată.
cf. RIC V, Gallienus, stăpânire individuală, 572.
52. AE, 6, 2,34 g.
ant., Siscia, fără dată.
cf. RIC V, Gallienus, stăpânire individuală, 585.
53. 12, 2,67 g.
ant., / / —
— reversul este șters nu se poate determina tipul.
54. AE, 1, 1,33 g.
ant., / / —
— nu este clară inscripția și imaginea reversului; reversul este șters, nu se poate determina tipul.
55. AE, 12, 10,02 g.
BRONZ MARE
AE 26, Viminacium (Moesia Superior), anii 254/255.
SALONINA
cf. Pick, 193.
56. AE, 7, 2,97 g.
ant., Roma, fără dată.
cf. RIC V, Gallienus, stăpânire individuală, 31.
CLAUDIUS GOTHICUS (276—270)
57. AE, 12, 2,11 g.
ant., Roma, fără dată.
cf. RIC V, Claudius Gothicus, 19.
58. AE, 6, 3,42 g.
ant., Roma, fără dată.
cf. RIC V, Claudius Gothicus, 21—23.
* există trei posibilități pentru determinarea tipului în funcție de partea ilizibilă a inscripției reversului.
59. AE, 6, 2,23 g.
ant., Roma, fără dată.
cf. RIC V, Claudius Gothicus, 32.
60. AE, 6, 1,85 g.
ant., Roma, fără dată.
csf. RIC V, Claudius Gothicus, 57.

61. AE, 7, 2,13 g.
ant., Siscia, fără dată.
cf. RIC V, Claudius Gothicus, 192.
62. AE, 2,29 g.
ant.,
* reversul este șters, nu se poate determina tipul, nici atelierul.
63. AE, 12, 2,37 g.
ant.,
* reversul este șters, nu se poate determina tipul.
AURELIAN (270—275)
64. AE, 12, 2,95 g.
ant., Mediolanum*, II perioadă
cf. RIC V, Aurelian, 129.
* stabilirea atelierului s-a făcut în baza caracteristicilor stilului, **căci** sigla atelierului nu este lizibilă.
65. AE, 12, 4,30 g.
ant., Siscia, II perioadă
cf. RIC V, Aurelian, 171.
66. AE, 7, 3,03 g.
ant., Sisicia*, fără dată.
cf. RIC V, Aurelian, 225.
* stabilirea atelierului s-a făcut în baza caracteristicilor stilului, **căci** sigla atelierului nu este lizibilă.
67. AE, 12, 3,19 g.
ant., Siscia, III perioadă
cf. RIC V, Aurelian, 249.
68. AE, 7, 2,76 g.
ant., Siscia, a III-a perioadă
cf. RIC V, Aurelian, 255.
69. AE, 5, 4,14 g.
ant., Cyzicus, II perioadă
cf. RIC V, Aurelian, 344.
70. AE, 12, 2,51 g.
ant., Cyzicus, II perioadă
cf. RIC V, Aurelian, 348.
71. AE, 6, 3,37 g.
ant., Cyzicus, III perioadă
cf. RIC V, Aurelian, 360.
72. AE, 11, 3,08 g.
ant., Cyzicus, III perioadă
cf. RIC V, Aurelian, 363.
73. AE, 5, 2,93 g.
ant., Cyzicus, III perioadă
cf. RIC V, Aurelian, 369.

74. AE, 12, 2,02 g.
ant.,
cf. RIC V, nu prezintă în cadrul emisiunilor lui Aurelian nici o combinație care ar cuprinde tipul reversului IOVI CONSERVATORI și sigla atelierului care se află pe exemplarul acesta; conform caracteristicilor stilului, probabil acest exemplar s-ar putea lega cu emisiunea „*atelierului nedeterminat*“.
TACITUS (275—276)
75. AE, 6, 3,46 g.
ant., Ticinum, fără dată.
cf. RIC V, Tacitus, 130.
FLORIAN (276)
76. AE, 6, 2,95 g.
ant., Cyzicus.
cf. RIC V, Florian, 116.
77. AE, 12, 3,79 g.
ant., Serdica, fără dată.
cf. RIC V, Florian, 111.
PROBUS (276—282)
78. AE, 12, 2,51 g.
ant., Lugdunum (Galia), II perioadă
cf. RIC V, Probus, 65.
79. AE, 6, 3,24 g.
ant., Roma, fără dată.
cf. RIC V, Probus, 158.
80. AE, 12, 3,11 g.
ant., Roma, fără dată.
cf. RIC V, Probus, 203.
81. AE, 11, 3,51 g.
ant., Siscia, fără dată.
cf. RIC V, Probus, 709.
82. AE, 12, 3,05 g.
ant., Siscia, fără dată.
cf. RIC V, Probus, 713.
83. AE, 6, 3,02 g.
ant., Siscia, fără dată.
cf. RIC V, Probus, 731.
84. AE, 6, 3,03 g.
ant., Siscia, fără dată.
cf. RIC V, Probus, 744.
85. AE, 12, 4,60 g.
ant., Serdica, fără dată.
cf. RIC V, Probus, 862.
86. AE*, 6, 3,62 g.
ant., Cyzicus, fără dată.

— pe avers se mai vede un strat subțire de argint păstrat numai pe parte.

87. AE, 6, 1,92 g.

ant. / /*

cf. RIC V, dar tipul nu poate fi precizat din cauza uzării reversului.

CARUS (282—285)

88. AE, 4, 1,47 g.

ant., Lugdunum, postume

cf. RIC V, Carinus, 29.

CARINUS (283—285)

89. AE, 12, 3,49 g.

ant., Roma, fără dată.

cf. RIC V, Carinus (la fel de augustus), 264.

MONEDE ILIZIBILĂ DIN SECOLUL III

În acest catalog mai adăugăm și trei exemplare cu aversul cu totul ilizibil.

90. AE, 12, 2,90 g.

ant. / /

91. AE, 6, 2,44 g.

ant. / /

92. AE, /., 2,46 g.

ant. / /

Ultimul exemplar de bronz are un stat subțire de argint, care este tare uzat. Nu este posibil să stabilim tipul mai precis.

93. AE—AR, /., 3,10 g.

Comentariul privitor la Catalog

În prima parte a Catalogului de monede din colecția Muzeului din Biserica Albă au fost prezentate 93 exemplare. Toate monedele fac parte din cadrul monedelor romane, perioada republicană ori cea imperială, aparținând emisiunilor de la finele secolului II î.e.n. până la domnia lui Dioclețian.

Exemplarele din această colecție, într-adevăr, reflectă oarecum pătrunderea și circulația monedelor în spațiul zonei Biserica Albă, cu toate că trebuie subliniate unele fapte esențiale care determină alte concluzii: înainte de toate, nu există date despre descoperirile (fie izolate ori tezaure), nici privind locul descoperirii și modul cum au ajuns în colecție. Apoi, numai prin cele menționate anterior privind istoricul colecției, este clar că aceasta a suferit o reducere însemnată a numărului exemplarelor, fapt care mie reduce posibilitățile de verificare a interpretării prezenței monedelor în această zonă.

Cea mai veche monedă din colecție este denarul roman republican emis la 115—114 î.e.n. (număr catalogului 1), care se poate lega de începuturile pătrunderii monedelor în regiune.²⁶ Exemplarul poartă contra-

marcă, iar tocirea extraordinară demonstrează folosirea prelungită a acesteia.

Monedele din secolele I, II și III e.n. până la Valerian și Gallienus se pot privi ca o unitate integrală (nr. cat. 2—39). În grupa aceasta este dominant bronzul, în timp ce exemplarele de argint sunt rare (4 denari, nr. cat. 18, 28, 36 și 37). Se observă că majoritatea împăraților este reprezentată cu câte un singur exemplar, iar rareori cu un număr mai mare de exemplare (Alexander Severus — 12 exemplare, Traian — 4 exempl.). Exemplarele emise în atelierele pentru baterea monedelor (atelieri locale) sunt destul de dese: prezența monedei bătute în *Macedonia* (Domitianus, nr. cat. 9), *Pautalia* (Faustin II, nr. cat. 19), în *Stobi* (Iulia Domnax, nr. cat. 23), în *Nicaea* (Severus Alexander, nr. cat. 24—35), în *Makrianopolis* (Gordinus al III-lea, nr. cat. 39) și în *Viminacium* (Filip al II-lea, nr. cat. 39). În total 17 exemplare din aceste monede (la care se poate adăuga o monedă a lui Gallienus bătută la Viminacium, nr. cat. 55) constituie aproape jumătate a tuturor exemplarelor din grupa întreagă, ceea ce constituie o dată importantă pentru remarcarea nu numai a circulației, ci și a legăturilor regiunii cu alte zone. Majoritatea exemplarelor sunt destul de tocite (uzate), mai ales cele din secolul I. Aici se încadrează după toată probabilitatea și acel exemplar suberat menționat la sfârșitul catalogului (nr. cat. 93).

Monedele din perioada de la Valerianus și Gallienus până la Carinus se clasează într-o grupă, compusă de antoninieni, nominali tipici pentru emisiunile „împăraților militari” din secolul al treilea (nr. cat. 40—42, cu excepția nr. cat. 55). Cel mai mare număr îl reprezintă moneda lui Gallienus (15 exemplare), apoi a lui Aurelian (11) și Probus (10). Se observă că toate exemplarele lui Valerianus sunt de argint, ori cu un strat mai puternic de argint, ca apoi degradarea metalelor este tot mai evidentă, astfel că după Gallienus antoninienii sunt practic de bronz. Tocirea suprafeței la acest grup este cu mult mai mică. A fost notată emiterea în șapte ateliere imperiale a monedelor: *Roma* (15 exemplare), *Lugdunum* (2), *Mediolanum* (3), *Sissia* (13), *Cyzicus* (7), *Ticinum* (1) și *Serdica* (2), iar pentru nouă exemplare atelierul nu a putut fi stabilit.

Având în vedere mențiunile anterioare privind relativitatea concluziilor deduse în baza exemplarelor din colecție, totuși putem releva unele elemente esențiale privind pătrunderea și prezența monedelor în zona Bisericii Albe în perioada dată: Începuturile pătrunderii se pot lega (cel mai târziu) de sfârșitul secolului II și începutul sec. I î.e.n. Însă procesul nu este intens; în cursul secolului I e.n. descoperirile sunt încă modeste, mai numeroase sunt cele din epoca lui Traian; în continuare pătrunderea se intensifică sub Severi, iar sub „împărații militari” aceasta atinge un grad și mai înalt. Această imagine este în concordanță cu dezvoltarea generală a condițiilor cultural-istorice într-o regiune mai largă, având în vedere și problema încadrării Banatului în teritoriile Imperiului Roman. Sperăm că descoperirile monetare tratate aici vor avea însemnătate și pentru cercetările numismatice într-un context mai larg, în primul rând pe întreg spațiul Banatului, mai ales dacă se vor include și piese din alte colecții ale Voivodinei cât și din partea românească a Banatului.

(Traducere în limba română: GLIGOR POP)

NOTE

1 Autorii aduc mulțumiri cordiale custodelui Colecției Muzeului din Blserica Albă, istoricul de artă Nada Stojanović, pentru punerea la dispoziție colegială a materialului numismatic pentru tratare și publicare.

2 F. Milleker, *Vorgeschichte des Banats*, în *Starinar XII*, Beograd 1937, p. 63. Se menționează în 1877, iar în: *Kurze Geschichte der Stadt Belackrva (Weisskirchen) im Banat (1355—1918)*, Bela Crkva (Weisskirchen) im Banat, 1927, menționează la pag. 24 anul 1878.

3 S. Barački: *Prilog proučavanju istorijata muzejske delatnosti Vojvodine*, în *Rad Vojvodjanskih muzeja* 28, Novi Sad 1982—1983, 19, p. 21.

4 Dj. P. Popović: *Istorija grada Bele Crkve (1717—1928)*, Bela Crkva 1928, p. 148—149.

5 I. Bergeszi, *Délmagyarország érmeleletei, Történelmi és régészeti értesítő* (dalje TRE) XXII I—II, Temesvár 1907, p. 19. Date despre colecționarii de seamă din Biserica Albă la F. Milleker: *Vorgeschichte...* p. 61—62.

6 Toate datele care urmează sunt prezentate așa cum se menționează în literatura citată.

7 F. Milleker, *Egyveleg*, TRE VIII/I, 1882, 47.

8 L. Böhm, *A Lederata — Tibiscum közötti hadútvonal az egykori Dácziában*, TRE IX/II, 1883, p. 37.

9 I. Berkeszi, *op. cit.*, p. 18—19.

10 În proprietatea lui L. Böhm, F. Milleker, *Délmagyarországi régiségleletei a honfoglalás előtti időkből III*, Temesvár 1906, 266, această operă a lui Milleker în trei volume în textul care urmează se dă prescurtat astfel: Milleker I (1897), II (1899), III (1906).

11 I. Berkeszi, *op. cit.*, p. 45.

12 L. Böhm, *Geschichte des Temeser Banats*, Leipzig, 1961, p. 321; F. Milleker I, p. 190; I. Berkeszi: *op. cit.*, p. 47—48.

13 L. Böhm, *Geschichte...*, p. 320—321.

14 F. Milleker II, p. 56; I. Berkeszi: *op. cit.*, p. 31—32.

15 I. Berkeszi, *op. cit.*, p. 31—32.

16 Ibidem, p. 45.

17 F. Milleker, *A Verseczi Városi Múzeum*, în *Archaeologiai értesítő XXII*, Budapest 1902, p. 191; I. Berkeszi, *op. cit.*, p. 20. Moneda este introdusă în cartea veche a lui Milleker nr. de înreg. 8/1901.

18 L. Böhm, *Geschichte...*, p. 310; F. Milleker, *Dél Magyarország római régiségleletei*, TRE VIII/II, 1892, p. 126; Milleker II, p. 60; I. Berkeszi, *op. cit.*, p. 35.

19 I. Berkeszi, *op. cit.*, p. 26.

20 F. Milleker, *Egyveleg*, TRE IX/III, 1883, 151; I. Berkeszi, *op. cit.*, p. 26.

21 F. Milleker, cartea veche, nr. de înreg. 10/1909.

22 V. Dautova — Ruševljanin: Dve ostave iz Narodnog muzeja u Vršcu, *Rad Vojvodjanskih muzeja*, 23—24, Novi Sad 1974—1978, p. 41—54.

23 Privire generală asupra monedelor din perioada târzie antică și bizantină timpurie din castelul pe insula Sapaja a prezentat D. Dimitrijević: *Sapaja, rimsko i srednjevekovno utvrđenje na ostrvu kod Stare Palanke*, în *Starinar XXXIII—XXXIV*, 1982—1983, Beograd 1984, 58. Din aceeași localitate provin însă și monedele de bronz romane din secolul I, precum și monedele maghiare, turcești, austro-ungare și moneda mai nouă sârbească.

24 F. Milleker, *Kurze Geschichte...*, p. 18.

25 Autorii mulțumesc în mod cordial pentru ajutorul de specialitate și colegial a mr. Jovana Borić-Brešković de la Muzeul Popular din Belgrad și mr. Nikola Crnobrnja de la Muzeul orașului Belgrad.

26 Cu privire la începuturile pătrunderii monedelor, vezi supra notele 12, 14, 15, și 19.

ABREVIERI FOLOSITE ÎN LUCRARE

- RRC — Michael H. Crawford: *Roman Republican Coinage*, London 1974.
- S — Edward A. Sydenham: *The Coinage of the Roman Republic*. London 1952.
- RIC — The Roman Imperial Coinage:
 I — *Augustus to Vitellius*; Harold Mattingly — Edward A. Sydenham, London 1948 (repr.)
 II — *Vespasian to Hadrian*: idem, London 1962. (repr.)
 III — *Antoninus Pius to Commodus*: idem, London 1930.
 IV/2 — *Macrinus to Pupienus*: idem, London 1938.
 IV/3 — *Gordian III to Uranius Antoninus*: idem, London 1949.
 V/—1 — *Valerian to Florian*: Percy H. Webb, London 1927.
 V/2 — *Probus to Galerius Maximian*; The Gallic Empire; The British Empire; The Usurpers; idem, London 1933.
- SNG Cop. — Sylloge Nummorum Graecorum, The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum.
 Niels Beitenstein: *Macedonia*, part III, Phillip III — Phillip VI, Macedonia under the Romans, Kings of Paeonia, Copenhagen 1943.
 Bosphorus — Bithynia, Copenhagen 1944.
- BMC G — A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum; B. Head, *The Coins of Macedonia*, London 1879.
- Pick — Cohen, Henry: *Description historique des monnaies frappées sous l'empire romain communément appelées médailles impériales*, T. IV, Leipzig 1937.
- Cohen — Pick, Behrendt: *Die antiken Münzen von Dacien und Moesien*, Bd I, Ed. F. Imhoof-Blumer: *Die antiken Münzen Nord-Griechenlands*, Band I, Berlin 1898.
- Ruzicka — Ruzicka, L.: *Die Münzen von Pautalia*, Известия на Българския Археологически Институт, том VII, София, 1932—1933, 1—216.

SYSTEMATIC CATALOGUE OF COINS IN THE
MUSEUM COLLECTION OF BELA CRKVA

(Abstract)

The paper deals with the collection of coins from the Museum Collection in the city of Bela Crkva in Southern Banat. The Museum Collection custodian, art historian Nada Stojanović has kindly permitted the examination and the publishing of the entire collection of coins, and we express our gratitude to her (note in text: 1).

The Museum Collection is a successor of Bela Crkva City Museum, the foundation (about 1877) and museological activities of which are closely connected with the work of Felix Milleker, well — known historian of great erudition and explorer of the Banat region (2). From the very beginning Bela Crkva City Museum had a collection of coins and bank notes, and some documents relative to the inventory of the Museum show the increase in number of coins up to 1912 (3—4). Not a single coin, however, has survived the II World War (5), and a new museum was founded in 1955 (6).

The collection, actually, consist of 598 exemplars of coins (420 Roman; 4 Byzantine; 174 Medieval, Turkish, and of European countries) and two pieces of jewellery made of coins; around 200 exemplars belong to the legacy of professor S. Subotić, one of the founders of the Museum Collection (7).

In the region of Bela Crkva have been found numerous hoards and isolated coins, from III century B. C. to the recent period (8—12: findings from the region;

13—23: findings from Bela Crkva and close surroundings; 24—26: findings from Bela Crkva region now in the National Museum in Vršac).

There is a numismatic curiosity related to Bela Crkva, interesting to be noted here: in the autumn of 1848, during the revolution in Austro-Hungary, the city of Bela Crkva issued its own bank notes due to the lack of currency (27).

. . .

Coins from Roman Republic to Emperor Carinus, together with relevant references according to numismatic catalogues (listed in text), are listed in the first part of the systematic catalogue (28). All remarks are marked by an asterisk.

Comment on the Catalogue

The first part of the sistematic catalogue of coins in the Bela Crkva Museum Collection consist of 93 exemplars. All of them belong to Roman coinage, from the very end of the 2. c. B. C. till the end of emperor Carinus's reign.

The examined exemplars reflect in a certain way the penetration and the circulation of coins in the Bela Crkva region. Nevertheless, it is necessary to point to several facts that exclude the possibility of making any firmer conclusion: first of all, not all the coins were found in the Bela Crkva region, and there is no documentation concerning the conditions and the character of findings.

The most ancient coin in the collection is a Roman republican denarius issued 115—114 B. C. (cat. no. 10), with a countermark, and very worn- out perhaps because of prolonged circulation (26). The coins issued during I, II and III century, to Valerianus and Gallienus, could be considered as a whole, in which the bronze coins are highly prevalent (cat. nos. 2—39). The fact that there is a considerable number of exemplars from eastern mints is a very significant, not only because of the question of circulation, but also due to the problem of relations of this region with the others, more or less distant ones (cat. nos. 9, 19, 23—35, 38, 39, 55). The coins from Valerianus and Gallienus to Carinus form a separate group consisting of „antoniniani“ (cat. nos. 40—54, 56—92). From Valerianus onwards, there is a visible reduction of weight and pourcentage of silver. Seven mints are represented: Rome, Lugdunum, Ticinum, Mediolanum, Siscia, Serdica and Kyzikos. One subaerated exemplar is noted (cat. no. 93).

Having in mind relatively limited significance of the data provided by the examined numismatic material, we can, however, point forwards some basic conclusions, which are certainly in accordance with the main historical events: the penetration of coins from the II c. B. C., but the process was not intensive; findings from the I c. are still scarce, but more numerous from the time of Trajan; the penetration was intensified during Severes, and it culminated during the III c.

(Translation: DUBRAVKA UJES)

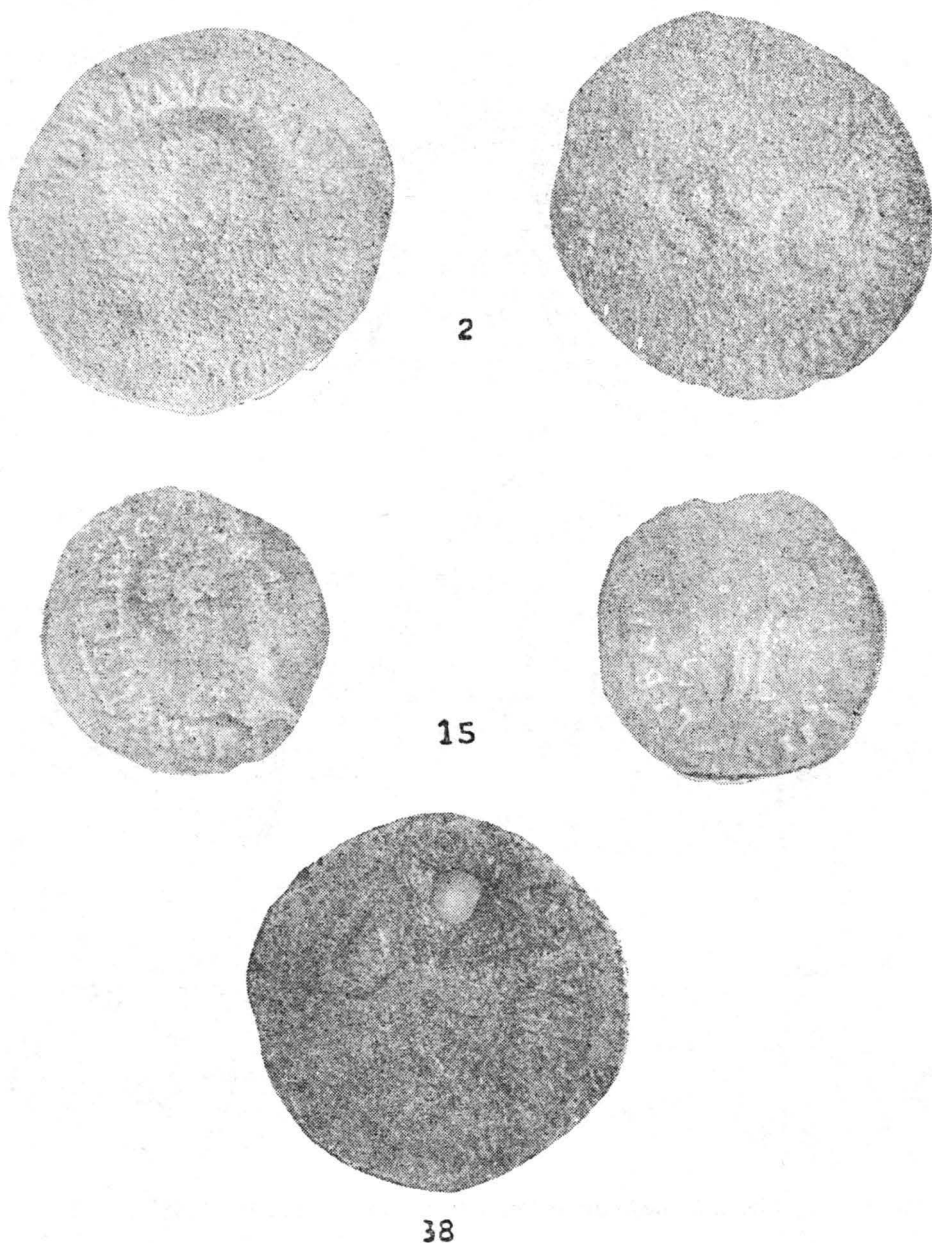

Fig. 2. Monede din colecția Muzeului din Biserica Albă (numărul de pe figuri corespunde cu cel din catalog)

Fig. 3. Monede din colecția Muzeului din Biserica Albă.

Fig. 4. Monede din colecția Muzeului din Biserica Albă.